

Förord

Den 1 januari 2011 infördes en värdegrund i socialtjänstlagen. Lydelsen är att "Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund)." 5 kap. 4§ socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Med anledning av detta fick Socialstyrelsen 2010 ett antal regeringsuppdrag. Ett av dessa har varit att ta fram ett handledningsmaterial. Syftet är att stödja utförarnas arbete med värdegrunden, inspirera till utvecklande samtal och reflektera kring värdegrundsfrågor.

Resultatet har blivit ett vägledningsmaterial för personal som arbetar tillsammans med äldre personer, såsom biståndshandläggare, vård- och omsorgspersonal, sjuksköterskor, enhetschefer, arbetsterapeuter och sjukgymnaster och annan personal inom enskilt och offentligt driven äldreomsorg. Det kan även användas av intresserade nämndpolitiker.

Vägledningsmaterialet utgår från Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:3) om värdigt liv och välbefinnande, och syftar till att skapa goda förutsättningar för äldre människor inom socialtjänsten. Tonvikten ligger på reflektion och konkretisering med allmänna råden som underlag.

I vägledningsmaterialet ges en orientering kring sambanden mellan värdegrund, systematiskt förbättringsarbete och evidensbaserad praktik.

Vägledningsmaterialet har författats av Maria Olsson Eklund och Eva Entelius-Melin med bistånd av projektledare Susanna Wahlberg, utredarna Julia Zyto, Annika Jalap Hermansson, Annica Ragert, Ulrika Roslund Gidlöf samt enhetschef Mari Forslund. Shriti Radia har varit juridisk konsult. Flera andra utredare vid Socialstyrelsen har bidragit med inspiration och kloka synpunkter. Samråd har skett med Sveriges Kommuner och Landsting, Famna och Vårdföretagarna.

En rad personer har under arbetets gång läst texter och använt materialet i syfte att testa dess användbarhet. Stort tack till utvecklingsledare, chefer och värdegrundsledare från äldreboendet Ängsglantan och Skogsglantan i Kalix, personal och chefer från hemtjänst driven av Humana Omsorg i Laholm, personal, chefer och utvecklingsledare vid korttidsboendet Cedersborg i Norrköping, chef och personal vid demensboendet Villa Cederschiöld inom Ersta Diakoni i Stockholm, samt utvecklingsledare, biståndshandläggare och chef i Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning i Stockholm.

Taina Bäckström

Ställföreträdande myndighetschef

Innehåll

Förord	I
--------------	---

Introduktion	6
--------------------	---

Förarbete, planering och förankring..... 11

Om att delta i ett värdegrundsarbete	12
Framgångsfaktorer vid verksamhetsutveckling	13
Dags att planera.....	13
Roller och ansvar – några checklistor	15
Stötta, uppmuntra och motivera varandra	17
Om respekt och kommunikation – förhållningssätt	17
Summering av kapitlet.....	18

Den nationella värdegrunden och evidensbaserad praktik21

Våra föreställningar om andra29

Introduktion till dialogerna.....	32
-----------------------------------	----

Dialog självbestämmande.....35

Dialogens innehåll – en översikt	37
Om självbestämmande.....	38
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	39
Dialogkarta: självbestämmande	41
En forskare skriver om självbestämmande.....	43
Övningar	44
Självbestämmande – individuell reflektion	47
Summering	48

Dialog trygghet.....51

Dialogens innehåll – en översikt	53
Vad är trygghet?	54
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	55
Övning 1	57
Dialogkarta: trygghet.....	59
Mer om trygghet	61
Övning 2.....	62

Trygghet – individuell reflektion	63
Summering	64

Dialog meningsfullhet och sammanhang.....67

Dialogens innehåll – en översikt	69
Meningsfullhet, sammanhang, gemenskap och aktiviteter	70
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	71
Dialogkarta: meningsfullhet och sammanhang.....	72
Ur regeringens proposition värdigt liv i äldreomsorgen	73
Om meningsfullhet och sammanhang	74
Övningar	75
Meningsfullhet och sammanhang – individuell reflektion	78
Summering	79

Dialog respekt för privatliv och personlig integritet.....81

Dialogens innehåll – en översikt	83
Vad är respekt?	84
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	85
Dialogkarta: respekt för privatliv och personlig integritet.....	87
Några texter om respekt, privatliv och personlig integritet.....	88
Övningar	89
Respekt för privatliv och personlig integritet – individuell reflektion	92
Summering	93

Dialog individanpassning och delaktighet.....95

Dialogens innehåll – en översikt	97
Om individanpassning och delaktighet.....	98
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	99
Dialogkarta: individuell reflektion	101
Vad behövs för att stödja delaktighet?	102
Övningar	103
Individanpassning och delaktighet – individuell reflektion	106
Summering	107

Dialog gott bemötande 109

Dialogens innehåll – en översikt	111
Gott bemötande, värdigt liv och välbefinnande	112
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd	113

Dialogkarta: gott bemötande.....	114
Övningar.....	115
Gott bemötande – individuell reflektion.....	118
Summering.....	119

Dialog insatser av god kvalitet..... 121

Dialogens innehåll – en översikt.....	123
God kvalitet och värdigt liv och välbefinnande	124
Socialtjänstlagen, föreskrifter och allmänna råd.....	125
Vad är god kvalitet?.....	127
Dialogkarta: insatser av god kvalitet.....	128
Övningar.....	129
Summering.....	131

Vi går vidare med vårt värdegrundsarbete..... 132

Vi har tagit fram förslag till värdegrundsmeningar	132
Övning – hur arbetar vi enligt våra värdegrundsmeningar idag?	133
Vi har samarbetat och utvecklats tillsammans.....	135

Om arbetsmöten..... 136

Arbetsmöte 1 – vi arbetar med vår värdegrund.....	138
Arbetsmöte 2 – hur kan vår verksamhet omsätta värdegrunden i praktiken?.....	140
Arbetsmöte 3 – hur kan jag omsätta värdegrunden i praktiken?	142
Arbetsmöte 4 – värdegrunden och arbetsplatsen.....	144
Arbetsmöte 5 – parkeringar.....	146

Utvecklingsforum..... 148

Övning.....	149
-------------	-----

Avslutning..... 150

Arbetsblad och lästips..... 151

Arbetsblad 1: Checklista för förarbete, planering och förankring.....	152
Arbetsblad 2: Tids- och aktivitetsplan.....	153
Arbetsblad 3: Kommunikationsplan.....	154
Arbetsblad 4: Dialog – reflektion kring trygghet	155

Arbetsblad 5: Dialog – lösningar.....	156
Arbetsblad 6: Dialog – underlag för värdegrund.....	158
Arbetsblad 7: Dialog – underlag för parkeringar	163
Arbetsblad 8: Dialog – återkoppling	165
Arbetsblad 9: Prioritering	167
Arbetsblad 10: Vårt förslag till värdegrund.....	168
Arbetsblad 11: Arbetsmöte – genomförande.....	169
Arbetsblad 12: Arbetsmöte – min personliga handlingsplan.....	170
Arbetsblad 13: Arbetsmöte – vad jag vill bidra med för att främja värdegrunden	171
Arbetsblad 14: Arbetsmöte – Parkering.....	172
Lästips.....	174
Till dig som har använt detta material:.....	178

FAKTA

Den nationella värdegrunden finns i 5 kap. 4§ socialtjänstlagen (SoL): Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:3) finns på www.socialstyrelsen.se.

Introduktion

Vägledningmaterialet vänder sig till dig som är delaktig i och ansvarig för äldre personers vård och omsorg inom socialtjänsten. Du kan exempelvis vara chef, undersköterska eller vårdbiträde. Du kan vara biståndshandläggare, sjuksköterska eller arbetsterapeut. Du kan vara MAS eller verksamhetsutvecklare. Och du kan tillhöra någon annan personalgrupp inom äldreomsorgen eller vara politiskt ansvarig. Ansvar för att äldre personer ska ha ett värdigt liv och känna välbefinnande är ett delat ansvar och ett gemensamt uppdrag.

Värdegrundsfrågor har under lång tid varit centralt i äldreomsorgen. Många verksamheter arbetar redan med värdegrundsfrågor. Det som nu är nytt är att det finns en nationell och lagfäst värdegrund att förhålla sig till. Socialstyrelsen vill med denna bok stödja verksamheterna i värdegrundsarbetet utifrån den nationella värdegrunden i socialtjänstlagen. Många organisationer har värdegrunder och etiska koder både inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Boken kan ses som ett komplement till dessa, med fokus på socialtjänstens nationella värdegrund och Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:3) om värdigt liv och välbefinnande. Den kan vara ett underlag för ett fortsatt arbete med värdegrundsfrågor.

En värdegrund visar vilka etiska värden och normer som ska ligga till grund för en verksamhet. Den tydliggör värderingar och kan ses som ett etiskt förhållningssätt, som ska fungera som ett stöd för alla medarbetare i deras arbete. För att en värdegrund ska kunna vara ett sådant stöd behöver den också bli konkret – värdegrunden visar inriktningen och i det dagliga arbetet måste den rent praktiskt påverka tankar och handlingar.

Tanken är att du tillsammans med dina kolleger samtalar och reflekterar kring vad som är viktigt för att arbeta i enlighet med värdegrunden, det vill säga vad ni utifrån era respektive yrkesroller kan göra för att äldre människor ska få ett värdigt liv och kunna känna välbefinnande. Boken kan användas i ett arbetslag eller i grupper bestående av flera olika yrkeskategorier. För att värdegrunden ska påverka hur arbetet genomförs konkret i arbetet måste innebörden i den också bearbetas. I boken finns därför många övningar vars syfte är att skapa samsyn och förståelse för innebörder och utförande.

Vare sig den verksamhet du arbetar i har en värdegrund eller inte kan boken användas i sin helhet. Saknar verksamheten en värdegrund kan boken användas för att ta fram ett underlag till en sådan och tydliggöra hur ni konkret kan arbeta för att den nationella värdegrunden ska genomsyra verksamheten. Finns en värdegrund i verksamheten kan arbetet med boken hålla en värdegrundsprocess levande – en värdegrund förändras i samklang med förändringar i omvärlden och materialet kan användas för att utveckla verksamheten.

Som inspiration för reflektioner och övningar finns en del texter och citat. För den som vill fördjupa sig och läsa mer finns lästips och länkar. Arbetet i boken är upplagt som en process. Det innebär att ni kan använda den som inspiration för ett fortsatt värdegrundsarbete i framtiden.

Boken har Socialstyrelsens allmänna råd om värdegrunden som utgångspunkt. De allmänna råden ska vägleda verksamheterna och bidra till en enhetlig tillämpning av den nationella värdegrunden. Allmänna råd innehåller rekommendationer om hur en författning kan eller bör tillämpas. De utesluter inte andra sätt att nå de mål som avses i författningen. Genom att bygga upp boken kring de allmänna rådens rubriker kopplas er värdegrundsprocess till den nationella värdegrunden. På så sätt kan er egen lokala värdegrund vila på den nationella värdegrunden.

De allmänna råden innehåller i flera fall värdeord som redan finns i socialtjänstlagen och som omfattar hela socialtjänstområdet. Det innebär att boken och dess övningar även kan användas inom andra socialtjänstområden genom att byta ut exemplen inom äldreomsorg till någon annan aktuell verksamhet. Vägledningmaterialet kan också användas för att stödja det konkreta arbetet med att följa de lokala värdighetsgarantier som kommunen fastställt. Läs gärna mer på www.socialstyrelsen.se/aldre/nationellvardegrund.

Bokens innehåll

Boken består av 17 huvudkapitel som kan användas på flera sätt. Man kan arbeta med ett kapitel i taget över en längre tid eller välja kapitel som är viktiga för verksamhetens arbete med en värdegrund.

De första kapitlen beskriver vad man ska tänka på när det gäller att förbereda, planera och förankra värdegrundsarbetet. Följande kapitel orienterar om förbättringsarbete och evidensbaserad praktik. Därefter tar samtal och övningar om de allmänna rådens värdeord vid i sju *dialoger*:

Dialogerna handlar om

- självbestämmande
- trygghet
- meningsfullhet och sammanhang
- respekt för privatliv och personlig integritet
- individanpassning och delaktighet
- gott bemötande
- insatser av god kvalitet.

Genom ert arbete tillsammans i dialogerna lägger ni en bas för att ta fram en värdegrund mot bakgrund av den nationella värdegrunden, eller för att förstärka den värdegrund ni redan har. Denna värdegrund konkretiserar ni sedan som arbetssätt i de följande arbetsmötena. I slutet av boken finns *arbetsblad* som kan användas i arbetet med dialoger och arbetsmöten. Där finns också alla lästips i materialet samlade.

Till sist ...

Boken använder sig genomgående av ett "vi"-tilltal med undantag för förordet, denna introduktion samt citat och lagtexter. Genom att utgå från ett "vi" är avsikten att visa att arbetet med värdegrundsfrågor inte utesluter någon från delaktighet och inte heller pekar ut någon särskild målgrupp för värdegrundsarbetet. Det är när alla som arbetar inom äldreomsorgen samverkar och samarbetar som en samsyn kan uppnås, som i sin tur leder till att äldre personer får ett värdigt liv och kan känna välbefinnande.